

Figura 2. Foto aèria. A: Zona ampliació indústria; B: zona Pineda.

existeix un 100% de terres de conreu, i tan sols quedarien al marge els petits corredors dels rius Vinalopó i Marjal. Tal com observem en els altres jaciments del III mil·lenni, aquests se situen en les zones de màxima aptitud per a l'explotació agrària, prop dels cursos d'aigua –amb el possible ús d'aquesta en una agricultura que degué ser de tipus intensiu en alguns casos. El cercle de cinc quilòmetres ens mostra que segons ens allunyem del jaciment, disminueixen les terres que tenen les millors condicions. També a menys de cinc quilòmetres hi ha dues zones d'aprovisionament de sílex, a la zona del Morro del Porc.

El Molí Roig està situat a la Vall Alta del Vinalopó, continuació de la Valleta Agres-Bocairent, en la qual hi ha una bona quantitat de jaciments del Neolític, i sobretot del III mil·lenni, on destaca el gran nombre de coves d'enterrament –sorpren l'extraordinària concentració de coves d'enterrament de la zona de la Pedrera–; també sobresurten les troballes soltes de materials que podrien ser catalogats com a Neolítics (Pascual, 1993: 32) (fig. 3).

En la zona existeixen almenys altres tres jaciments semblants al Molí Roig, tots tres situats al terme de Bocairent: la Casa Glòria, l'Illa i el Pla de Sant Antoni. També hem localitzat estructures soltes amb materials propis del III mil·lenni, alguns dels quals són encara inèdits i en algun cas la seua ubicació se n'ix de la norma: a la zona del polígon industrial de Beneixama, al nucli urbà de Banyeres de Mariola, a la Font de la Teula, al pont de la carretera de Biar –on hi ha l'únic fossat de la subcomarca– prop del Molí Roig, i a la Canaleta a Bocairent. Com ja hem dit, el que més en destaca és la gran concentració de coves

d'enterrament, la majoria enquadraables en el Neolític IIB, encara que n'hi ha alguna amb materials de cronologia campaniforme, com és la cova dels Anells i la cova del Partidor. La concentració és tan notable a la zona de la Pedrera que hi ha sis coves-avenc d'enterrament conegudes, perquè en el passat van ser excavades per aficionats: cova dels Anells, cova del Llarg, cova de la Pedrera, cova de la Pedrera II, cova de la Relíquia i cova del Sol. Unes altres cinc cavitats més que, per les seues característiques, tenen moltes possibilitats també de ser-ho –aquestes es troben en perill pel continu creixement urbanístic en aquesta zona. Per sota d'aquestes, n'hi ha unes altres dues més, prop de la font del Sapo: la cova del Partidor i la cova del Bancal de Felip. A banda, encara hi ha tres coves més fora d'aquest àmbit: la cova de la Serp i les de les Penyes Roges. Cal destacar-hi també el jaciment de Serrella, el del Cabeço de Sant Antoni i el del Vinalopó 10, tots tres jaciments d'altura, segurament de cronologia campaniforme, on canvia el model de poblament (Bernabeu, Guitart y Pascual, 1989). En els dos primers trobarem ceràmiques campaniformes. També localitzarem un botó piramidal de pedra, element característic de l'HCT a la Lloma de Galbis.

El jaciment del Molí Roig el vam localitzar l'octubre de 1989, fruit de les prospeccions que efectuàvem per a la realització de la Memòria de la Llicenciatura d'un de nosaltres, més tard presentada a la Universitat de València. En aquells moments hi localitzarem una gran quantitat de materials, així com un nivell arqueològic (fig. 4).

Poc més tard, a la fi de 1989, localitzarem una sitja al tall de l'antiga via fèrria, i després altres quatre sitges. Pel perill de destrucció natural, efectuarem, amb el pertinent permís de la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Conselleria de Cultura, l'excavació de les sitges en 1990. Aquestes estructures foren excavades des del 10 de febrer de 1990 fins al mes de juliol del mateix any, i els treballs foren realitzats de manera discontinua. Les quatre sitges estaven en els talls de l'antiga via fèrria i del camí del Camp de l'Or.

Per l'interès que presenta el Molí Roig hem anat fet un seguiment prou rigorós, i així el 24 d'agost de 1991 vam observar com a l'est de la Pineda del Molí Roig (fig. 5) –el bancal que queda limitat per la Pineda a l'oest, l'antiga via fèrria al nord i el camí del Molí Roig al sud–, havien rebaixat el terreny per tot el bancal i havien deixat al descobert quatre estructures que s'observaven amb dificultat. Es feia necessària la neteja de la superfície del bancal per a poder-les veure bé i intentar reconèixer-ne de noves. Parlàrem amb el propietari, el qual ens va comunicar que no pensava realitzar cap obra en el solar eixe any i que ens avisaria quan començara. Ens va avisar durant el mes d'abril de 1993. Per aquesta raó es féu necessari prendre mesures per tal de salvar tot el que anava a destruir-se de manera immediata. Així, es va aconseguir la realització d'una campanya d'excavació, sempre amb la col·laboració i autorització preceptiva de la Direcció General del Patrimo-

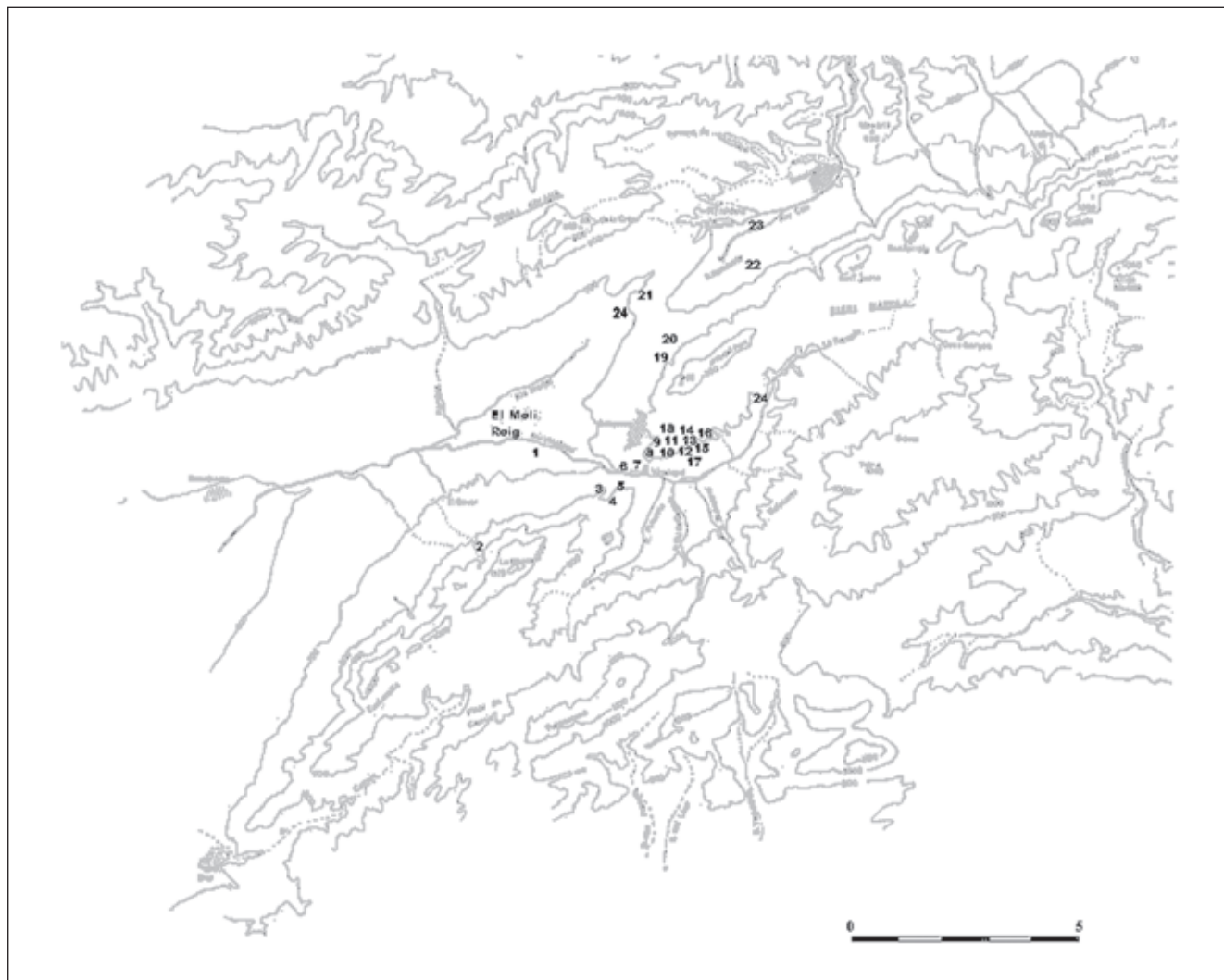

Figura 3. Jaciments del III mil·lenni a la Vall de Bocairent-Banyeres: 1. Fossat carretera de Biar; 2. Cova de la Serp; 3. Serrella (Campaniforme); 4. Vinalopó 10; 5. Cova de les Bagasses; 6. Cova del Bancal de Felip; 7. Cova del Partidor; 8. Cova del Sol; 9. Cova de la Pedrera; 10. Cova de la Pedrera II; 11. Cova del Pla Roig 1; 12. Cova del Pla Roig 2; 13. Cova del Pla Roig 3; 14. Cova del Pla Roig 4; 15. Cova del Pla Roig 5; 16. Cova de la Relíquia; 17. Cova del Llarg; 18. Cova dels Anells; 19. Font de la Teula; 20. El Rotglar; 21. El Cabeço de Sant Antoni (Campaniforme); 22. La Casa Glòria; 23. L'Illa; 24. La Loma de Galbis (Campaniforme); 25. El Pla de Sant Antoni.

ni Cultural de la Conselleria de Cultura –el permís ens fou concedit per a un mes, acabat el qual demanàrem un prorroga d'una setmana i ens fou concedida.

Aquesta segona campanya començà el 10 de maig de 1993 i acabà el 17 de juny del mateix any.

Disposàrem en les dues campanyes d'excavació d'urgència de la col·laboració desinteressada de Núria Moruno, Àngel Beneyto, Francisco Moruno, Pere Vidal, Joaquim Grau i Màrius Sisternes, així com Joan Vicens Petit (aleshores arqueòleg de l'Ajuntament de Banyeres). Finalment, tinguérem la col·laboració (assessorament, suport tècnic, etc.) del Departament de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de València.

Després de les dues excavacions d'urgència dels anys 1990 i 1993, localitzàrem a l'antic aparcament de la fàbri-

ca Rosa Belda Llorens SA i Evelio Mataix SA ("El Molí Roig"), una sitja de forma troncocònica que fou destruïda quan es modificà l'aparcament. En 1995 almenys desaparegueren set sitges més quan es va ampliar i asfaltar el camí del Campet de l'Or.

En 1997 notificàrem que el futur gasoducte transcorria pel bell mig del jaciment i que segurament eixirien a la llum noves estructures, com així va ser, quan es realitzà aquesta obra d'enginyeria. D'aquesta manera en la rasa que travessa el jaciment de nord a sud quedaren al descobert cinc sitges, que en part desaparegueren i que òbviament no foren excavades ni documentades escaientment.

Per acabar, durant l'any 2000, en les obres d'ampliació cap a llevant de l'empresa Rosa Belda Llorens SA i Evelio Mataix SA ("Molí Roig"), deixaren en planta, al descobert,

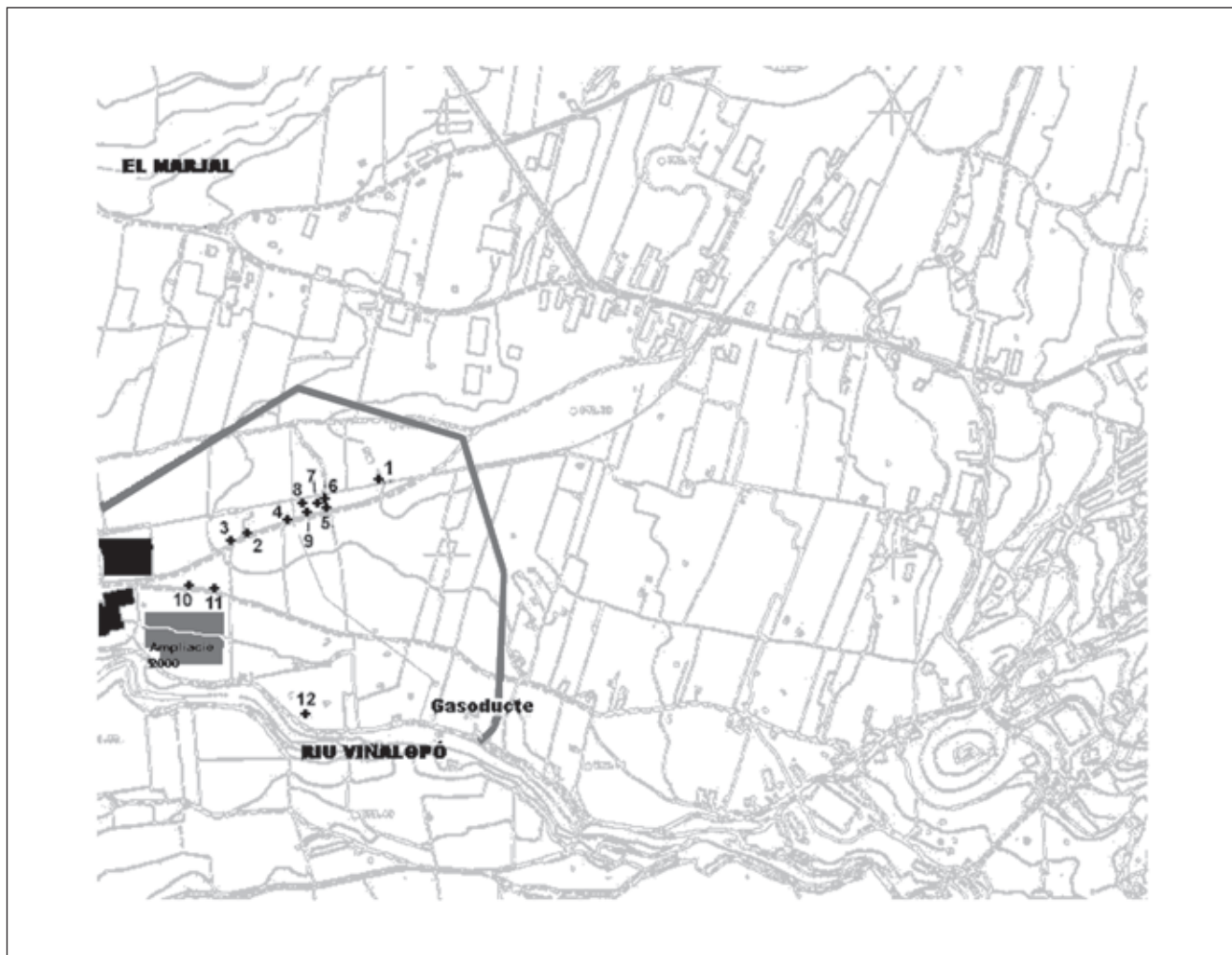

Figura 4. Plànol general del jaciment. La línia gruixuda indica el perímetre del jaciment.

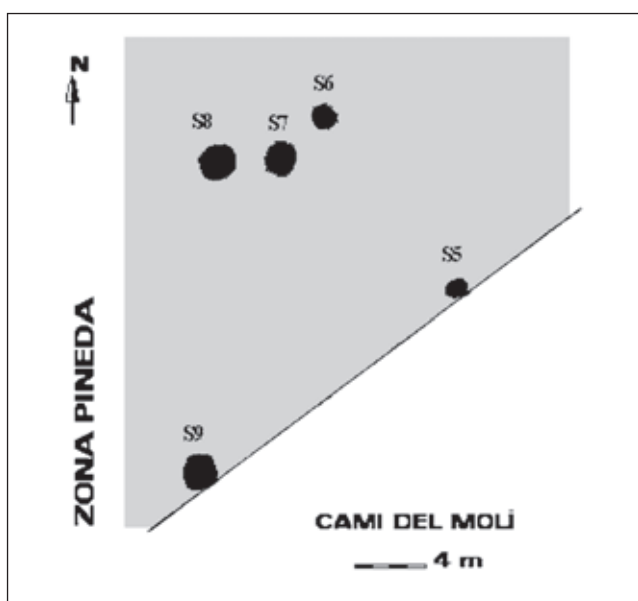

Figura 5. Planta de les estructures de la zona de la Pineda.

almenys 20 sitges, en una superfície superior als 3.000 m². Tot açò fou comunicat també sense que tinguera l'adequat tractament arqueològic.

Des de 1994 fins aleshores, es van destruir no menys de 40 estructures, càlcul estimatiu que sens dubte es queda curt, a causa de les dificultats del seguiment, sense que s'haja realitzat cap actuació o excavació per a la salvaguarda i recuperació d'aquest important jaciment, i açò és més greu en un municipi tan arrasat patrimonialment.

En l'actualitat, als dos camins que es dirigeixen cap a la fàbrica, tenim localitzades almenys quatre sitges retallades als marges, exposades a l'erosió ambiental i a qualsevol atac antròpic. Segurament una neteja de tots els marges dels camins que travessen la zona del poblat, faria que aparegueren moltes més estructures.

Creiem convenient fer notar algunes dificultats que se'ns han presentat durant les excavacions, alguna de les quals té solució per a futures intervencions:

- Les característiques del reble de les estructures, força compacte i molt difícil d'excavar.

- La manca de personal. Açò féu que s'excavara amb voluntaris, que participaven en l'excavació lògicament quan podien.
- Les freqüents pluges. Campanya 93.

Les cinc sitges excavades en 1990 les trobàrem retallades en diferents marges dels camins de la zona; tot açò va fer impossible la recuperació de les estructures en la seua totalitat.

En canvi, en 1993, quatre estructures foren localitzades en planta, una vegada retirada la capa superficial amb una màquina excavadora. Aquest treball de neteja de la parcel·la es féu sense el nostre coneixement. Per aquesta raó ens plantejàrem com a tasca prioritària la neteja manual de tota la zona amb la finalitat de trobar-hi més estructures. Tanmateix, efectuada aquesta, no hi localitzàrem cap altra estructura.

Durant l'excavació férem un seguiment de tot el jaciment, per a veure l'estat en què es trobava el nivell localitzat en 1989, i també amb la finalitat de detectar noves estructures. Així en els límits entre el bancal on teníem localitzades les quatre estructures i la Pineda en detectàrem una de nova.

Els treballs d'excavació pròpiament dits seguien el procés següent:

- Una vegada lliure de la capa de terres superficials, les estructures es detectaven amb facilitat, a causa de la coloració de la seua sedimentació, bastant més fosca que el tap clar del terreny natural.
- De les estructures sitges s'excavava aproximadament la meitat, per tal de documentar-ne la secció i prendre les mesures escaients si s'observaven diferències. Després es procedia a consumir la seua excavació.
- Tota la sedimentació de les estructures fou garbellada amb garbells de trama de 5 mm, i en alguns casos que requerien especial atenció, amb garbells de 2 mm i amb aigua.

LES ESTRUCTURES (fig. 6)

S-1

Estructura retallada sobre el marge nord de l'antiga via fèrria Cieza-Gandia.

Es tractava d'una sitja de 0,89 m de diàmetre per 0,66 m d'alçària, de planta circular, de base cònca i de forma globular. El sediment que la farcia formava una única unitat estratigràfica, i es caracteritzava per ser de fracció molt fina, arenes, llims i argiles, poques graves i còdols, alguns d'ells cremats. La presència d'argiles li donava al sediment una estructura prismàtica, presentava una porositat i permeabilitat baixa i es trobava cohesionat. El color era obscur a causa de la presència de matèria orgànica. Els materials han estat escassos, i en destaquen les ceràmiques, algunes restes de sílex i algun fragment de fang cuit i escassos fragments de carbons.

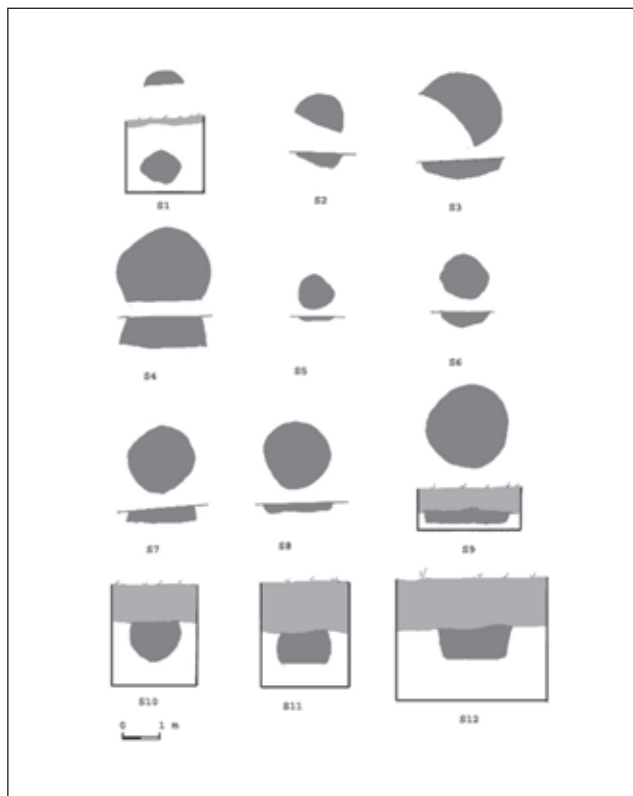

Figura 6. Plantes i seccions de les estructures.

S-2

Sitja localitzada en el tall del marge del camí del Molí Roig o Campet de l'Or. Es tracta d'una estructura de planta circular –tan sols en quedaven uns 2/3–, de base i forma irregulars, 1,11 m de diàmetre per 0,30 m d'alçària. El seu farcit era uniforme en la major part de l'estructura; es tractava d'un sediment format per llims, argiles, graves, còdols i algun petit bloc; presentava una estructura granular i una porositat i permeabilitat mitjana; la seua consistència era friable. El color del sediment era marró obscur per la gran presència de matèria orgànica. Aproximadament en els darrers 5 cm, descansant sobre la base, vam distingir una segona unitat estratigràfica de color molt grisenc (amb moltes cendres), formada majoritàriament per argiles i llims, amb alguna grava, i de consistència cohesionada. Els materials han estat escassos, unes poques ceràmiques i alguns fragments de sílex.

S-3

Estructura també localitzada en el mateix marge del camí que la S-2.

Aquesta sitja en el seu procés d'excavació ens va dur més d'un maldecap. En un primer moment pensàrem que es tractava d'un fons de cabana, ja que tenia una forma ovalada i certament gran, gens habitual per a una sitja. Després de dies excavant, ens adonàrem que es tractava

d'una simple sitja i que el que havíem pensat que es tractava d'un fons de cabana era una sitja, en els voltants de la qual s'havia fet foc amb pneumàtics (vaga de la fàbrica del Molí Roig) i s'havia tirat posteriorment terra arqueològicament fèrtil al damunt. Tot açò va emmascarar la verdadera natura de l'estructura.

Es tractava d'una sitja de planta circular, base cònca i forma troncocònica invertida, de quasi 2 m de diàmetre per uns 0,50 m d'alçària. Presentava dues unitats estratigràfiques, una primera d'uns 10 cm de potència distribuïda regularment, formada majoritàriament per llims, arenes, graves i còdols, molt cohesionada i de color marró molt obscur. Pensem que pot estar tot açò condicionat pels fets abans esmentats. La segona unitat estratigràfica ocupava la major part de la sitja uns 40 cm, i mantenia tan sols en part les característiques de la UE 0101, ja que tenia una coloració marró més clara, presència de carbons i alguns blocs. És una de les estructures que més materials ha proporcionat, tant ceràmics com lítics.

S-4

Sitja localitzada també en el mateix marge que la S-2 i la S-3.

Es tractava d'una estructura de planta circular, base plana i forma troncocònica, de 2,18 m de diàmetre per 0,70 m d'alçària. El farcit era molt uniforme, format per llims, arenes, graves, còdols i algun bloc, sediment cohesionat i de color marró obscur amb poca presència de carbons. Sobre la base trobarem un llit de còdols. Amb la S-3, és l'estructura que més materials ha proporcionat.

S-5

Estructura localitzada en el marge al costat de la Pineda del Campet de l'Or, de planta circular una mica irregular, base irregular aplanada i forma troncocònica invertida. El seu diàmetre superior era de 0,78 m per 0,64 m de diàmetre de base i 0,08 m de fondària.

Estructura molt arrasada amb farcit que forma una única unitat estratigràfica, composta de terra de color marró fosca, amb molta matèria orgànica, formada majoritàriament per arenes, llims i algunes graves, molt compacta i amb escassos materials.

S-6

Estructura situada en el bancal cap a llevant de la Pineda del Campet de l'Or, a uns escassos 14 metres de la S-5, de planta circular, base cònca i forma de casquet esfèric. El seu diàmetre superior era d'1,10 m per 0,33 m de fondària.

Fossa amb farcit uniforme, format per una terra grisencament extremadament compacta, formada majoritàriament per argiles, llims i arenes amb poca presència de graves i còdols. En la base presentava dues petites concentracions de carbons amb materials abundants, en què destacaven els fragments de sílex, l'escassetat de ceràmica i un fragment de mà de molí.

S-7

Estructura localitzada a menys de quatre metres de la S-6, cap a ponent, de planta circular, base plana o aplanada i forma troncocònica. El seu diàmetre superior era d'1,51 m per 1,62 m de diàmetre de base i 0,38 m de fondària.

Sitja amb farcit uniforme, format per una terra marró grisencament, amb taques de margues taronja (característiques d'aquest indret), molt compacte, format majoritàriament per argiles, llims i arenes i poca presència de graves i còdols. Els materials són escassos.

S-8

Estructura situada a menys de quatre metres cap a ponent de la S-7, de planta circular, base plana o aplanada i forma troncocònica invertida. El seu diàmetre superior era d'1,57 m per 1,49 m de diàmetre de base i 0,16 m de fondària.

Cubeta amb farcit uniforme, format per terra marró fosca, molt compacta, formada majoritàriament per llims, arenes i grava amb algun còdol (alguns cremats), i amb un gran bloc a la base. Els materials són escassos.

S-9

Estructura localitzada en el marge, en el límit sud-est de la Pineda, de planta circular, base plana o aplanada i secció rectangular. El seu diàmetre superior era d'1,89 m per 1,89 m de diàmetre de base i 0,21 m de fondària.

Cubeta amb farcit uniforme, compacte, de coloració grisencament, format majoritàriament per argiles, llims i arenes i una poca grava, i amb pocs materials.

Valoració de les estructures

Les estructures són subterrànies, totes elles sitges i fosses. Aquestes presenten unes característiques prou comunes: quasi totes tenen un farcit uniforme, compacte, de coloració obscura, encara que com és normal en altres jaciments, cada estructura té unes característiques pròpies, que s'observen entre altres coses en els materials.

La majoria de les sitges ara estudiades, com així passa en la resta dels jaciments, tenen un rebliment bastant uniforme, la qual cosa fa pensar que foren reblides en un curt espai de temps. Fins i tot les que presenten una estratigrafia més complexa, sembla que el seu rebliment també fou ràpid.

Jaciments amb aquestes estructures els trobem a la Vall d'Albaida i a l'Alcoià-Comtat, segurament perquè s'han fet més prospeccions –durant el 2002 hem excavat dues estructures (una fossa i una sitja) al terme municipal de Xàtiva, comarca de la Costera). Tots aquests jaciments presenten unes característiques semblants, es localitzen prop dels cursos d'aigua, freqüentment en interfluvius i ocupen grans extensions.

En l'Alcoià-Comtat s'ha localitzat una bona quantitat d'assentaments d'aquests tipus, fruit de les prospeccions efectuades pel Departament de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de València, així com les desenvolupades

per nosaltres als termes municipals d'Agres, Alfafara i Banyeres. Així tenim jaciments d'aquestes característiques a Banyeres: Molí Roig, carretera de Biar; Biar: Molí Cagetes; Cocentaina: Jovades; l'Alqueria d'Asnar: Niuet; Muro: Marges Alts, entre d'altres.

A la Vall d'Albaida es coneixien alguns jaciments des de fa molts anys: els de Bèlgida; la resta s'han localitzat els darrers anys: a Bocairent: l'Illa, la Casa Glòria i el Pla de Sant Antoni; a Ontinyent: l'Arenal de la Costa; a Bèlgida: l'Atarcó, Beniprí, la Caseta del General i el Camí de Missena, el Sifó de Fanecades; a Castelló de les Gerres: el Tabaquer; a Quatretonda: la Font de Maïques; a Alfarrassí: el Bolot, el Tossal del Calvari (Montaverner), entre d'altres. Trobem estructures soltes en molts indrets, algunes fora de les ubicacions més típiques d'aquests jaciments; la manca de prospeccions, l'exagerat creixement de les obres d'infraestructures i de construccions fan que no sapiem les característiques i la magnitud d'aquestes troballes. A la resta del País també es coneixen jaciments d'aquest tipus, encara que amb menys densitat: Camp de Sant Antoni, a Oliva; Vila Filomena, a Vila-real; Figuera Reona, a Elx; Fuente Flores, a Requena, entre d'altres.

Respecte a la funcionalitat d'aquestes estructures, ens remetem a l'estudi que férem dels jaciments de Jovades i l'Arenal de la Costa (Pascual-Benito, Bernabeu i Pascual Beneyto, 1990).

ELS MATERIALS

El sílex

En general, els materials són escassos, les estructures 1, 2 i 5 pràcticament no han donat restes lítiques, ni de cap altre tipus. A la resta d'estructures han aparegut restes, encara que escasses. Destaca sobre totes l'estructura número 6, per la gran quantitat de resquills. (quadres 1 i 2).

Pensem que la poca quantitat d'estructures excavades,

l'escassetat de materials, així com el caràcter aleatori dels materials de prospecció, no ens permeten obtenir conclusions prou solvents.

El conjunt industrial de pedra tallada, recuperat en les nou estructures excavades els anys 1990 i 1993, és escàs, en total 363 restes, de les quals 316 són restes de talla, 2 utensilis no retocats (però amb senyals d'ús) i 45 utensilis retocats. Hi ha un percentatge menor tant d'utensilis no retocats com de retocats, si el comparem amb els jaciments de l'Arenal i de Jovades.

El material lític de prospecció està format per 1.923 restes: d'aquestes, 1.830 són restes de talla, 5 restes amb senyals d'ús –pàtina de sega– i 93 utensilis retocats. En tractar-se de materials de superfície, no era aconsellable analitzar els senyals d'ús, a causa de la gran importància del retoc mecànic que tenen aquestes peces. Per aquesta raó, tan sols hem considerat les restes que tenen clarament pàtina de sega.

L'única matèria primera utilitzada al Molí Roig ha estat el sílex; procedia majoritàriament de nòduls, però també i en menor mesura de sílex tabular. Predominen els fragments de sílex de diverses tonalitats melades amb o sense impureses, acompanyats de sílex blancs i d'altres tonalitats. Les restes de talla representen més del 80% del total.

Entre el material d'excavació tan sols hi ha un nucli; en canvi entre les restes de prospecció, 54; i en destaquen en gran manera els informes, algun de polièdric i un de piramidal. Es tracta de nuclis molts esgotats, de grandària molt reduïda, que passaren en molts casos de servir per a l'extracció de fulles i fulletes a la d'ascles.

Els fragments de trencalls, resquills són abundants, la qual cosa testimonia que les tasques de talla es realitzaven al mateix jaciment. Creiem que és significativa la gran presència de resquills, 119, en l'estructura número 6. Açò pot estar relacionat amb algun habitatge adjunt o supradjacent, on es feien els treballs de talla, l'acabament dels utensilis.

MOLÍ ROIG	Pros.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
Senyals d'ús				1			1				2
Sobre ascla											
Sobre fulla/fulleta				1			1				2
Restes de talla	1830	2	2	34	28	14	164	41	15	14	2144
Fulles/fulletes	142				3		2	9	1		157
Ascles	121			6	7	2	7	10	4	2	159
Trencalls	1455	2	2	28	17	7	36	20	8	7	1580
Resquills	112				1	5	119	2	2	5	246
Núclis	54							1			55

Quadre 1. Sílex. Restes de talla.

MOLÍ ROIG	Prosp.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Total
Fulles i fulletes retocades	30			3	3		1	3			37
Retocs marginals	14							2			16
Retocs irregulars	1										1
Retoc invasor	9										9
Retoc simple continu				2	2		1	1	1		7
Vora abatuda	6				1						7
Escotadura				1							1
Mosses i denticulats	7			3	1					1	12
Ascla amb mossa	1			1	1					1	4
Ascla amb denticulat	4			1							5
Fulla/fulleta amb mossa	2										2
Fulla/fulleta amb denticulat				1							1
Geomètrics	4				1						5
Tràpecis	3										3
Segments	1				1						2
Truncadures	5			2			1	1			9
Simple recta	3			1			1	1			6
Simple obliqua	2			1							3
Perforadors i taladres	2										2
Perforadors	1										1
Taladres	1										1
Puntes de sageta	23						3	2		1	29
Aletes i peduncle	6										6
Peduncle											
Foliàcia	5							1			5
Romboïdals	2						1				3
Amb apedixs laterals								1			1
Assimètriques										1	1
Fragments	10						2				12
Peces Foliàcies	3			1			3				7
Peces de Falç	5										5
Dents de Falç	2			1							3
Ascles retocades	6	1	1	2			4	2	1		17
Diversos	6			2	1			1			10
Raspadors	6			1	1			1			9
Burí				1							1
TOTAL	93	1	1	14	6		12	9	2	2	140

Quadre 2. Sílex. Utilitatge.

L'utilatge retocat

En l'estudi tipològic dels utensilis s'han seguit els criteris assenyalats per J. Juan Cabanilles (1984) per a l'utilatge neolític dels jaciments de la cova de la Sarsa i de la cova de l'Or; s'han adoptat les modificacions adients fetes per J. Pascual Benito (Pascual Benito, Bernabeu i Pascual Beneito, 1990) per als jaciments de Jovades i l'Arenal de la Costa, i O. Garcia (Bernabeu *et alii*, 1994) per al jaciment de Niuet.

Els resultats dels materials de prospecció difereixen significativament dels d'excavació. Així el grup tipològic més nombrós és el de les fulles i fulletes retocades, seguit per les puntes de sageta, mosses i denticulats, ascles retocades i diversos (gratadors). Les característiques especials dels materials de prospecció que han estat recollits en tota la zona que ocupa el jaciment, fan necessària la prudència a l'hora de traure conclusions, i així els percentatges i l'anàlisi següent fan referència als materials d'excavació. Quan ho considerem oportú, farem les indicacions oportunes sobre els materials de prospecció (fig. 7).

Ascles retocades: representen el 22% de tot el material retocat i són juntament amb les fulles i fulletes retocades, els dos grups tipològics més nombrosos. La majoria de les ascles són petites amb retocs marginals o retocs irregulars. Predominen les ascles de dimensions petites i mitjanes.

Fulles i fulletes retocades: aquest grup tipològic es troba àmpliament representat amb un 22%. La majoria d'aquestes es troben fragmentades per flexió. Destaquen les que tenen retoc simple i continu, també les marginals, així com dues amb retoc abrupte (vora abatuda i escotadura).

Puntes de sageta: són el tercer grup més ben representat amb el 13%, i arriben al 24% entre els materials de prospecció. Foliàcies, romboïdals, d'apèndix lateral, asimètriques i fragments són els subtipus presents, sense destacar de manera significativa cap subtipus. En les prospeccions, a banda dels fragments —els més nombrosos—, les més abundants són les d'aletes i peduncle, no excessivament desenvolupats, i les foliàcies; i, finalment, les romboïdals. Totes elles amb el típic retoc pla, cobrent i bifa-

Figura 7. Material lític.

Juntament amb aquestes, tenim quatre peces foliàcies (possiblement puntes de sageta en elaboració). També les trobem entre els materials de prospecció.

Mosses i denticulats: el grup de mosses i denticulats, amb un 11%, presenta un baix índex laminar i està dominat per les ascles amb mossa. Nosaltres hem tractat com a grup tipològic a part alguns denticulats, i els hem identificat com a dents de falç a causa de la seua similitud amb el típic fòssil guia de l'Edat del Bronze Valencià. Si considerarem les dents de falç dins del grup tipològic de les mosses i denticulats, igualarien el percentatge de les puntes de sageta.

Truncaments: representen el 8%. No hi ha equilibri entre les rectes i les obliqües, i predominen les rectes. En canvi, entre els materials de prospecció sí que es dona un cert equilibri entre un subtipus i l'altre.

Geomètrics: cap dels geomètrics està fet amb la tècnica de doble bisell. En total tenim un segment, entre els materials d'excavació, i tres trapezis, i un segment entre els materials de prospeccions. Els geomètrics presenten retocs abruptes, en un cas alterns i alternants i molts d'ells tenen escatadures (senyals d'ús) en el tall actiu.

Perforadors i trepans: no en va aparèixer cap en les excavacions; així tan sols tenim un perforador i un trepan dels materials de prospecció. Tots dos exemplars tenen l'extrem prim realitzat mitjançant retocs abruptes sobre ascla laminar retocada.

Diversos: cal destacar la important presència de tipus del substrat, com són els tres gratadors en els materials d'excavació i sis entre els de prospecció.

Dents de falç: com ja hem indicat en l'apartat de les mosses i els denticulats, hem considerat dents de falç unes ascles denticulades, que presenten truncaments i acomodacions per a l'eliminació de les vores oposades o laterals al que tenen la denticulació, per a facilitar amb tot açò l'emmanegament, i que nosaltres hem considerat com a dents de falç, morfològicament i funcionalment, semblants a les de l'Edat del Bronze. En tenim en total tres, dues de les prospeccions i una de les excavacions. Totes elles tenen acomodacions o truncaments fets amb retoc abrupte, i dues d'elles presenten patina de sega en la zona denticulada. Una de les dents de falç de les prospeccions té denticulació doble, menys habitual però també estesa durant l'Edat del Bronze.

Peces de falç: hem considerat cinc peces amb senyals d'ús (escatadures), amb patina de sega que servien per a fer armar la falç. Tenim altres elements denticulats sobre fulla-fulleta i ascla (Pascual 1993, 116, fig. 5, núm. 1) amb patina de sega, així com d'altres que no en tenen. També les dents de falç, de les quals ja hem parlat, que ens informen de la importància d'aquesta indústria lítica per a la fabricació d'utensilis compostos, així com la seua funcionalitat dins d'un món principalment agrari.

Esment a banda mereix el fragment de placa de sílex tabular retocada apareguda durant les prospeccions de 1989. Aquesta peça de 24 x 25 x 8 mm, fracturada amb

retoc pla, bifacial, continu, amb la vora oposada conformada per un dors fracturat amb presència d'alguns retocs plans. Existeixen exemplars similars en l'Ereta del Pedregal a Navarrés (Fletcher *et alii*, 1964), a la cova Santa de Vallada (Martí, 1981), a la cova de la Relíquia de Banyeres (Aparicio *et alii*, 1981), a Les Moreres a Crevillent (González Prats, 1986), a Niueta a l'Alqueria d'Asnar (Bernabeu *et alii*, 1994), a Casa Lara (Soler, 1960), entre d'altres. Sembla que aquestes peces tenen un valor cronològic ja que apareixen en moments avançats del Neolític II B.

Creiem interessant assenyalar que bona part dels tipus lítics del Molí Roig els tenim representats en els aixovars de les coves d'enterraments múltiples, tan nombroses a Banyeres, sobretot al Pla Roig-Pedrera, veritable necròpolis del III mil·lenni, on es concentren, com s'ha dit en la introducció, no menys de sis avencs, clavills, covetes amb enterraments, conegudes des dels anys setanta, i almenys cinc de noves amb característiques semblants i amb possibles enterraments. En aquestes abunden les puntes de sageta de tot tipus, incloent-hi les d'aletes i peduncle de cronologia més tardana, els geomètrics amb i sense doble bisell, plaques sílex tabular amb retocs plans, i fins i tot una possible dent de falç juntament amb ceràmica campaniforme.

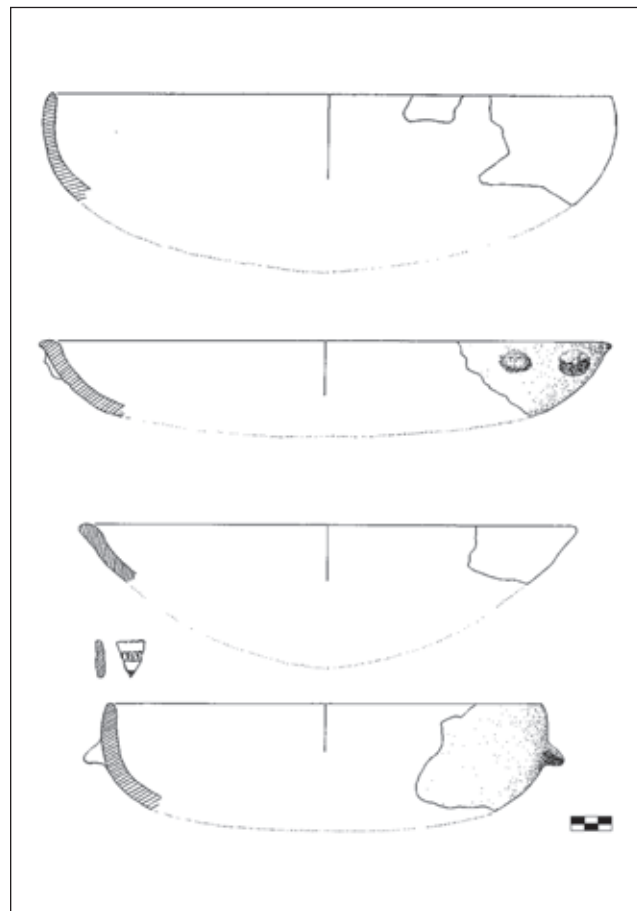

Figura 8. Formes ceràmiques estructures 2 i 3.

Les característiques que es desprenen de l'utillatge lític del Molí Roig són les següents:

Si comparem la indústria lítica amb la del Neolític Antic de la cova de l'Or i de la cova de la Sarsa (Juan Cabanilles, 1984), trobem una indústria amb elements de continuïtat: els perforadors i els trepants, els truncaments i uns escassos geomètrics. Destaca la gran importància de les puntes de sageta i de les fulles i fulletes retocades amb retoc pla, tipus absents a la Sarsa i que tan sols apareixen en els moments finals de la cova de l'Or (Martí *et alii*, 1980).

La indústria lítica del Molí Roig té en general les mateixes característiques de les de l'Arenal de la Costa, Jovades, Niuet o Fuente Flores.

1. Pel que fa als suports utilitzats, el 39% de l'utillatge està realitzat sobre fulles o fulletes, la qual cosa ens permet afirmar que es tracta d'una indústria mixta d'ascles i fulles. L'índex laminar seria similar al de Niuet amb un 36,18%, a mig camí del de Jovades (46,9%) i l'Arenal de la Costa (27,32%).
2. Poca importància de l'utillatge no retocat (ascles, fulles i fulletes amb senyals d'ús). Segurament l'escassetat de material, així com els dubtes que presenten els materials de prospecció, incrementen aquest fet.

3. Els tipus més representats són per ordre: fulles i fulletes retocades, ascles retocades i les puntes de sageta. Si unim a aquestes les peces foliàcies, estaria en el mateix percentatge, seguit de les mosses i els denticulats. Manté certs paral·lels amb el comú del material de Niuet. Pel que fa als tipus més comuns, difereix sensiblement de l'Arenal de la Costa i de Jovades. Cal assenyalar en aquests últims casos les puntes de sageta i els esbossos, que són tipus menys presents que a Niuet, Fuente Flores i el Molí Roig.

De tota manera, l'exigüitat dels materials en alguns casos, així com les diferències apreciades internament al llarg de l'estratigrafia i de les successives campanyes en alguns jaciments, ens fan ser prudents en les valoracions.

4. Escassa presència dels geomètrics. Característica comuna en tots els jaciments del III mil·lenni.
5. Certa presència de representats dels substrats (grata-dors i burins). S'hi observa que aquest grup baixa el seu percentatge significativament en els materials de prospecció.
6. Important presència del retoc pla i bifacial; trobem bona representació del subtipus de puntes d'aletes i

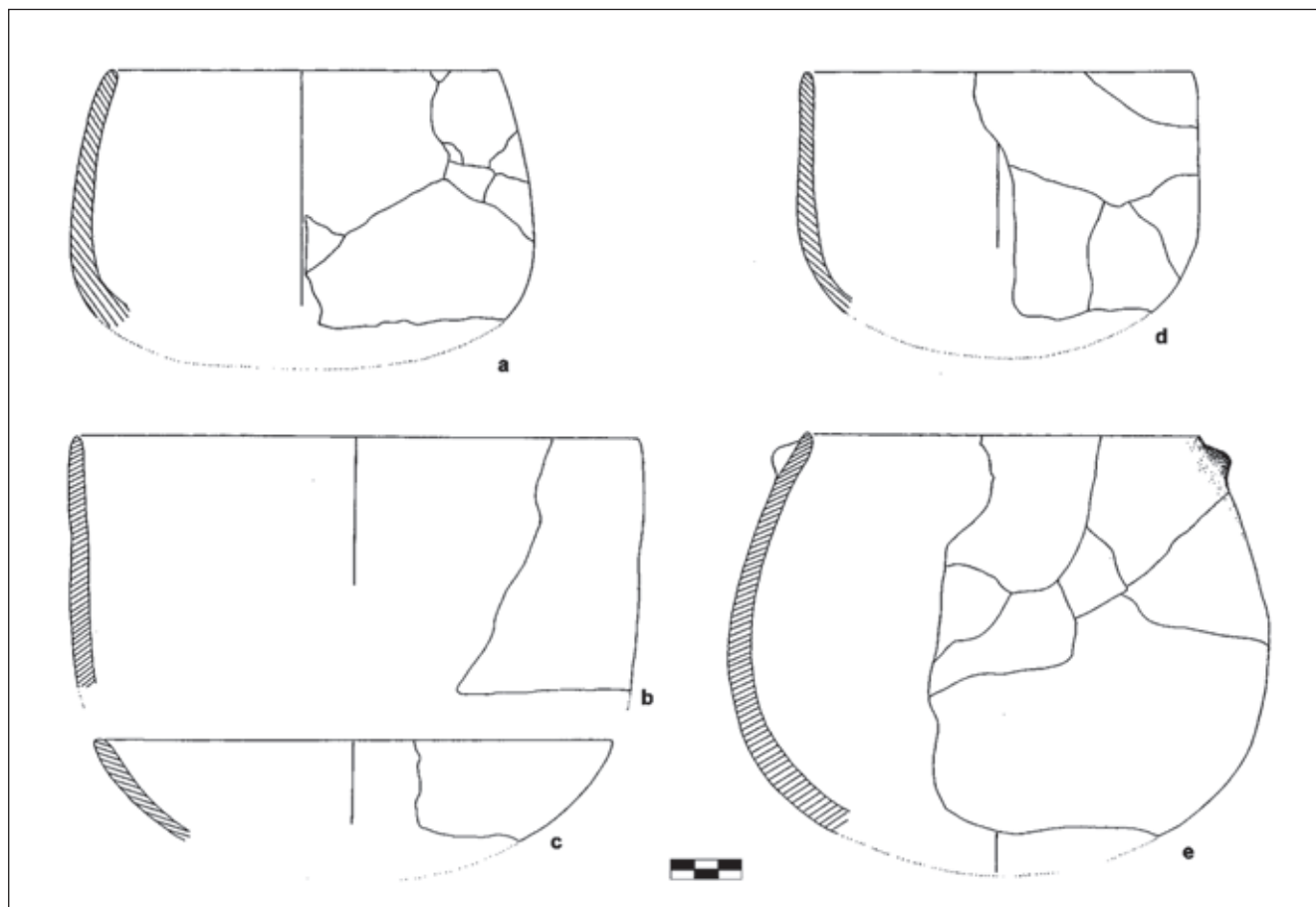

Figura 9. Formes ceràmiques estructura 4.

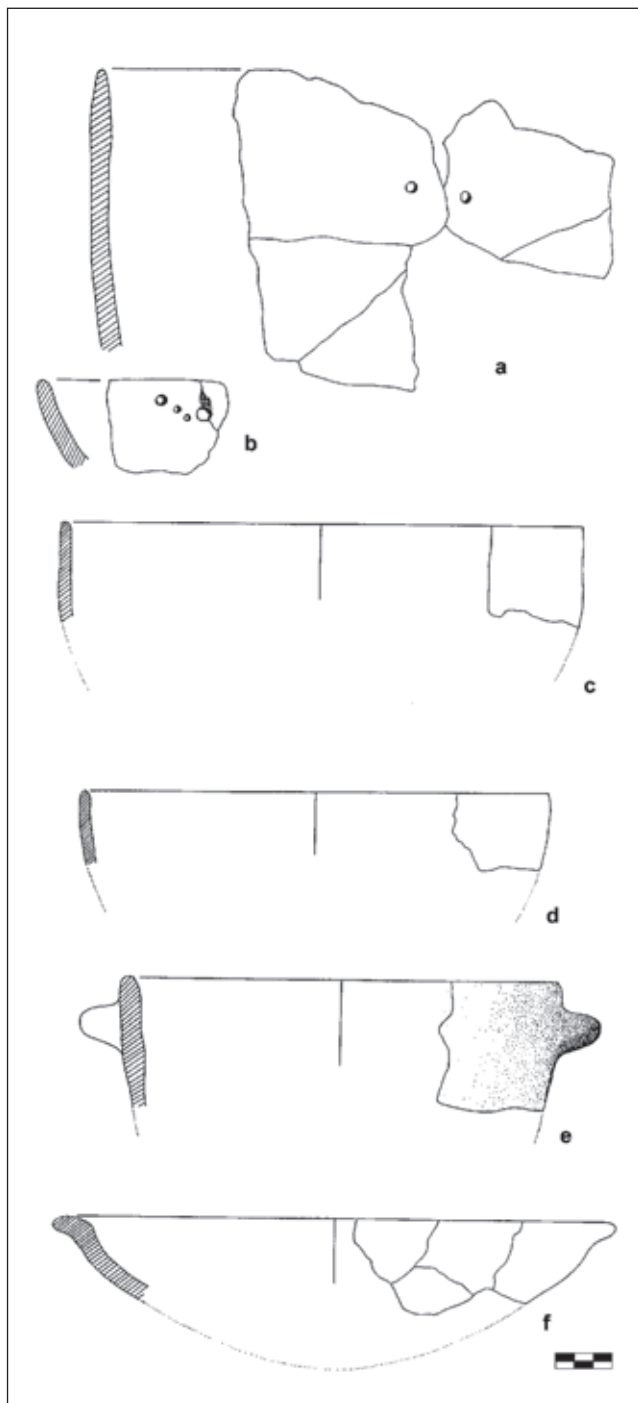

Figura 10. Formes ceràmiques estructura 4.

peduncle, més o menys desenvolupades. En les excavacions no n'aparegué cap d'aquest subtipus. Sembla constatat que les puntes de sageta d'aletes i peduncle apareixen en un moment avançat del III mil·lenni, del Neolític IIB, com així s'observa en l'estrat superficial de Niué, en un moment precampaniforme, i la generalització d'aquestes es dona ja en moments campaniformes, com es pot observar

en Ereta III (Fletcher *et alii*, 1964), en l'Arenal de la Costa (Bernabeu *et alii*, 1989) i altres àrees peninsulars.

7. Especial atenció mereixen les dents de falç, morfològicament diferents als elements de falç (Fortea, 1973), (Martí, 1977 i 1983). Bernabeu (Bernabeu, 1984 i 1994), indica en algunes ocasions la possibilitat que aquest tipus, considerat durant molt de temps com a fòssil director de l'Edat del Bronze, pugui tenir una major antiguitat, com així passa al SE peninsular. Trobem dents de falç al jaciment del Bancalico de los Moros, Redován (Ros Dueñas, 1980), en companyia de materials campaniformes (campaniforme incís, botó piramidal V), en Jovades en un context precampaniforme, possiblement semblant a l'Illa, Casa Lara, l'Ereta del Pedregal, Solanetes (Bocairent) i Vinalopó 1 (Banyeres) en contextos més complexos però segurament campaniformes. També trobem dents de falç en coves d'enterrament amb cronologies anteriors a l'HCT. A la cova del Racó Tancat i la cova del Balconet, ambdues a Cocentaina, (Pascual Benito, 1988) amb elements del Neolític IIB. També a la cova del Llidoner, (Cocentaina), amb materials campaniformes, i a la cova dels Anells a Banyeres (Aparicio *et alii*, 1981), en companyia de materials campaniformes, també a la Cueva Oriental de Salvatierra, Villena (Soler, 1981) (Guitart, 1987), entre molts altres territoris veïns.

La ceràmica

En l'estudi ceràmic s'han inclòs també els materials de prospecció, a pesar d'haver-se publicat amb anterioritat (Pascual Beneyto, 1993). Les raons són l'escassetat d'estructures excavades i la poca quantitat de materials. D'aquesta manera la inclusió d'aquests materials permet fer un estudi més ampli, dins de les possibilitats (figs. 8, 9, 10, 11, 12, 13 i 14).

El mètode d'anàlisi segueix les pautes que va establir J. Bernabeu (1989) per al Neolític, utilitzat posteriorment en estudis ceràmics amb algunes variacions i ampliat cronològicament fins a l'Edat del Bronze (Pascual Beneyto, 1993), (Bernabeu *et alii*, 1993; 1994).

Hem utilitzat les variables segons les necessitats dels nostres materials, i ens hem adaptat en gran manera a les últimes revisions fetes per a l'estudi de les ceràmiques de Niué (Bernabeu *et alii*, 1994).

La valoració de la indústria ceràmica la farem atenent a tot el seu conjunt, i farem una anàlisi particular en els casos de peces que tinguen un interès especial.

També cal indicar que fem l'anàlisi ceràmica comparant la indústria del Molí Roig amb la ceràmica dels jaciments de Jovades, Niué i l'Arenal de la Costa.

La descripció detallada dels elements morfològics i tipològics trobats al Molí Roig, es recull als quadres 3, 4 i 5.

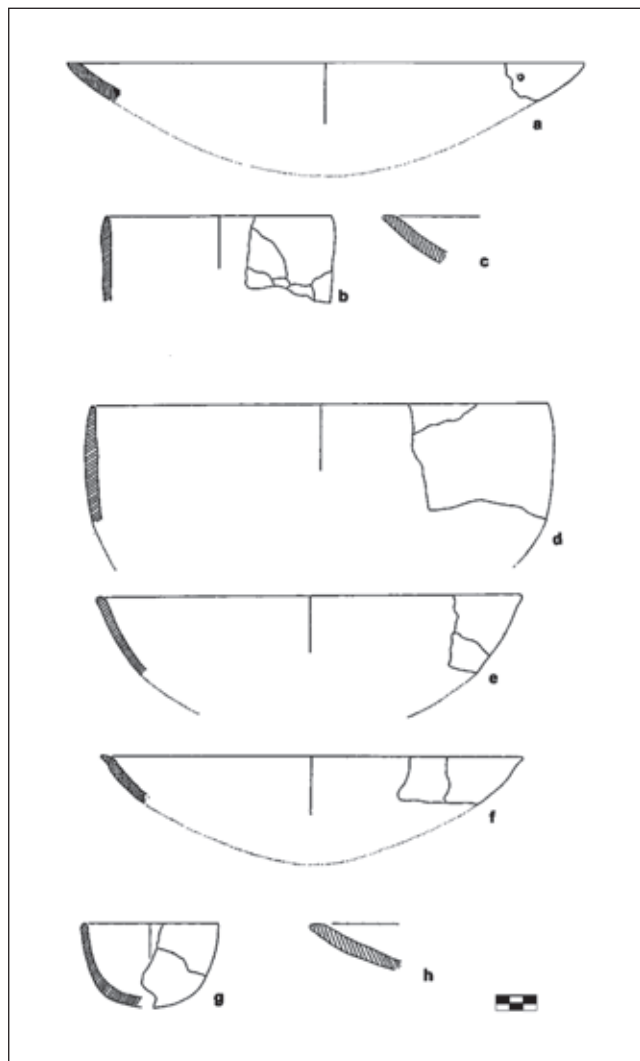

Figura 11. Formes ceràmiques estructura 4.

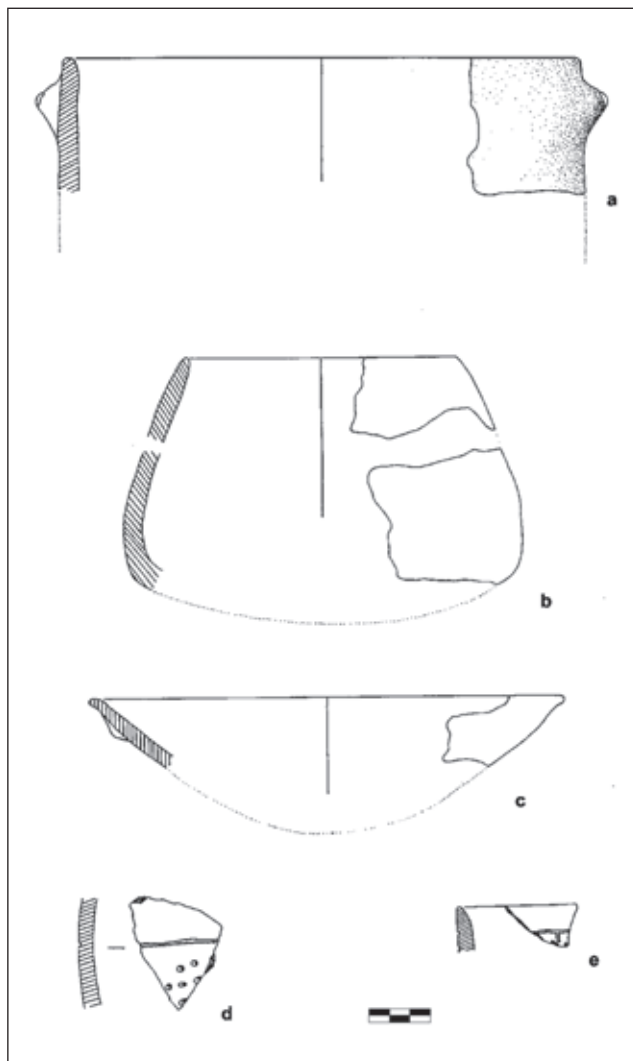

Figura 12. Formes ceràmiques estructura 6.

Així podem definir la indústria ceràmica del Molí Roig de la manera següent:

1. Escassa incidència de les superfícies decorades. Els tres fragments decorats apareixen en dues estructures, la S-3 i la S-6, estructures separades entre elles per una certa distància. Representen el 0,25% sobre el total del material ceràmic, amb percentatges semblants a Niuet (0,32%) i Jovades (0,20%), i sensiblement inferior a l'Arenal de la Costa (0,67%).

A l'estructura S-6 localitzarem un fragment del cos d'un vas de parets amb un gruix mitjà (8 mm), amb la superfície no tractada, amb incisions i impressions circulars (punts impresos) (fig. 12). Aquesta tècnica decorativa, que apareix unida en molts casos formant triangles incisos farcits amb punts impresos, té una àmplia cronologia, i es troba a Macolla (Villena) (Soler, 1981, 29, fig. 15), a Casa Lara (Villena) (Soler, 1960, làm. 3), a la sitja de la Font de Maïques (Quatretonda) (Guittart, 1989), a la Cova del Balconet (Cocentaina) (Pas-

cual Benito, 1988, fig. 19, 6), a la Cova del Llarg (Banyeres) (Aparicio *et alii*, 1981, 78, fig. 23), a la Cova de la Caiguda (Carcaixent) (Martí i Gil 1978, 55, fig. 4) i més lluny a Papa Uvas (Aljaraque) (Martín de la Cruz, 1985), entre d'altres, i tots en moments precampaniformes.

Bernabeu qualifica aquesta decoració com a decoració pròpia del Neolític IIB, que no sembla que perdure fins a Ereta II (Bernabeu *et alii*, 1989).

Aquest motiu s'utilitza, encara que en combinacions molt diferents, en la ceràmica campaniforme i en l'Edat del Bronze: Cova Bolta (Bernabeu, 1984), Mola d'Agres (CEC, 1978), Pinaret del Mas Nou (Trelis, 1983) i també en un jaciment molt més compromès com el Puntal de los Carniceros (Soler, 1981).

El segon fragment de l'estructura S-6, petit fragment ceràmic de vora amb llavi arredonit, de 6 mm de gruix i de superfície no tractada, presenta unes incisions i unes possibles impressions que semblen circulars (fig. 12).

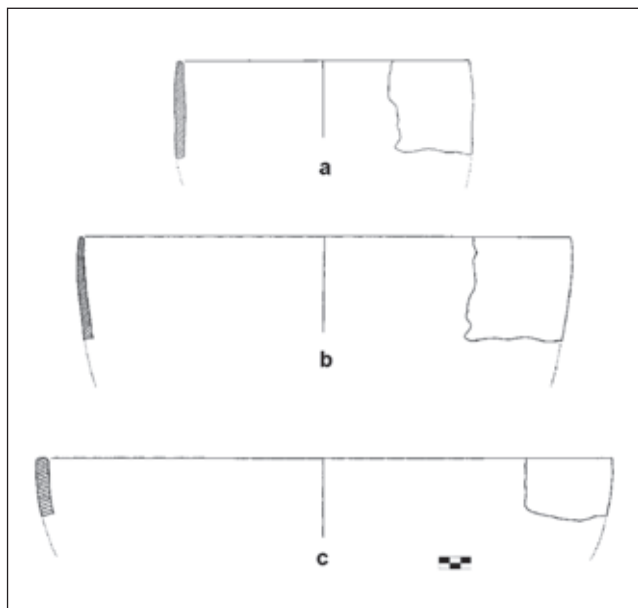

Figura 13. Formes ceràmiques estructura 6.

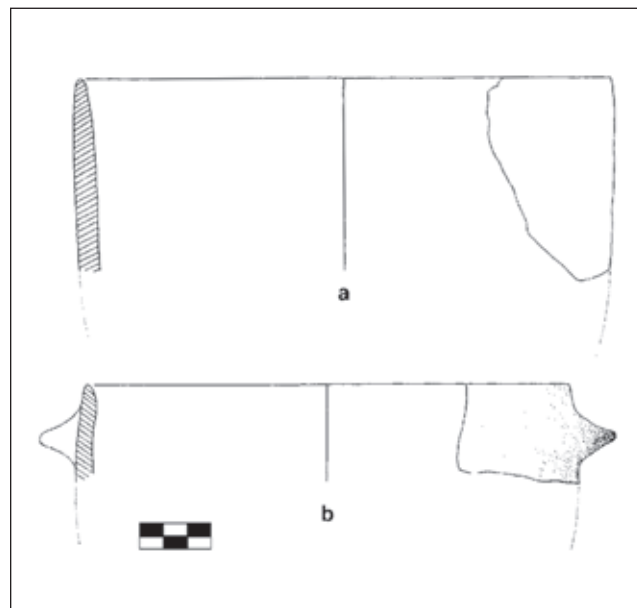

Figura 14. Formes ceràmiques estructures 8 i 9.

Pot tractar-se d'un fragment de característiques semblants a les d'un altre fragment decorat d'aquesta estructura, encara que la seua reduïda grandària no ens permet dir-ne gran cosa. Perfectament podria tractar-se d'un fragment campaniforme pseudoexcís.

En l'estructura S-3, on apareix el tercer fragment ceràmic del cos d'un vas (fig. 8), de 6 mm de gruix, superfície erosionada i coccio oxidant, que a pesar de la seua petita grandària i del seu deficient estat de conservació, sembla que es tracta d'un fragment de ceràmica campaniforme que combina la incisió i la impressió, campaniforme pseudoexcís, característic de l'HCT. Aquest fragment utilitza una combinació dels dibuixos 39, 45 i 46 de la classificació que fa Bernabeu (1984, fig. 55). Es tracta d'una impressió que al País Valencià adquireix una gran varietat i que produeix una sensació semblant a la ceràmica excisa (Bernabeu, 1984: 91).

2. Els elements de premsió són escassos i reduïts tipològicament: llengüetes, mamellons i anses de cinta. Com és normal, els més abundants són els mamellons amb un 55,5% del total de la indústria ceràmica, seguit per les llengüetes amb un 33,3%, i per les anses de cinta amb l'11,1%. El que sorprén una mica –segurament es fruit de l'atzar–, és que les anses de cinta tan sols han aparegut durant les prospeccions (encara que hi ha un plat/font amb una possible ansa de cinta). Hi ha alguns vasos amb perforacions que dubtem que siguin de suspensió, i més aviat ens semblen forats per a apanyar-los. Entre altres, hi ha un fragment curiós de l'estructura S-4. Es tracta d'un fragment de vora amb el llavi arrodonit d'un possible plat/font amb superfície allisada, coccio reductora interior i oxidant exterior i amb un clar forat de “grapa” i tres intents de forat.

3. Els llavis: els simples 1, 2 són els més abundants. La resta de variables tipològiques estan representades de manera testimonial: hi ha llavis plans, bisellats, engrossits interns, engrossits externs i engrossiments dobles.
4. Clar domini de les formes de perfil senzill, derivades de l'esfera enfront dels perfils compostos, reduïts aquests majoritàriament a perfils trencats, per la presència de llavis o vores diferenciades. Una bona part de les formes de perfil compost pertanyen a la classe A, on són més abundants que les formes de perfil senzill (escudelles i plats o fonts de perfil senzill). És significativa la inexistència de perfils compostos dins de les formes de la classe C, així com la inexistència de formes amb coll.
5. Dins del conjunt de les ceràmiques del Molí Roig veiem un gran predomini de les ceràmiques no tractades i les erosionades; algunes presenten superfícies allisades i poques bruniades. L'estat del material ceràmic, força dolent, creiem que és determinant a l'hora de fer aquestes apreciacions. Hi ha un predomini de les parets mitjanes i gruixudes sobre les fines, que són minoritàries, la qual cosa accentua encara més la tosquedat del material ceràmic del Molí Roig.
6. A pesar de les poques bases recuperades, les formes ens fan intuir, tal com passa a l'Arenal, Jovades i Niuet, que les bases planes o aplanades són nombroses.
7. En l'aspecte formal, la indústria del Molí Roig té un predomini de les formes de la classe A, seguida de la classe B. Les formes de la classe A representen el 54,5%; la classe B, el 27,2%; i la classe C, el 18,1%, entre els materials de prospecció, i s'ha de deixar clar que es tracta d'una representació molt minsa. Pel que fa a les excavacions, la classe A representa el 51,5%; la

EL MOLÍ ROIG. UN JACIMENT DEL III MIL·LENNI A BANYERES DE MARIOLA (L'ALCOIÀ)

TIPUS DE LLAVIS	1	2	3	4.1	4.2	5.1	5.2	5.3	5.4	6.1	6.2	6.3	6.4	7.1	7.2	7.3	8	9
Estructures																		
Prospecció	18		1	1	1	4	3	1		2	3							
S.1	2																	
S.2	1																	
S.3	19	1		1			2											
S.4	49	6	7		4						4							
S.5	1																	
S.6	21										1							
S.7	5	1	1								1			1				
S.8	6	1			1													
S.9	8	1	2		2													
Total	130	10	11	2	8	4	5	1		2	9			1				

Quadre 3. Ceràmica. Tipus de llavis.

	Tècniques decoratives			Decor.	%	Llises	%	Bases		Elem. de premsió			Atípics
	4	5	7					1	4	3	5	11.1	
Estructures													
Prospecció	0	0	0	0	0	335	100	0	5	1	0	3	292
S.1	0	0	0	0	0	42	100	1	0	0	1	0	38
S.2	0	0	0	0	0	20	100	0	0	0	0	0	19
S.3	1	1	0	1	0.27	363	99.7	0	3	6	2	0	332
S.4	0	0	0	0	0	500	100	5	5	2	2	0	416
S.5	0	0	0	0	0	9	100	0	0	0	0	0	8
S.6	2	2	0	2	1.6	122	98.4	0	1	3	1	0	92
S.7	0	0	0	0	0	60	100	0	0	1	0	0	50
S.8	0	0	0	0	0	87	100	0	0	1	2	0	76
S.9	0	0	0	0	0	64	100	0	0	1	1	0	49
TOTAL	2	2	0	0	0.18	1593	99.8	6	14	15	9	3	1372

Quadre 4. Ceràmica. Tècniques decoratives, bases, elements de premsió.

classe B, el 36,3%; i la classe C, el 12,1%. No creiem que aquestes diferències siguin significatives, ja que estem davant d'una col·lecció molt reduïda.

Sobre el total, els percentatges dels diferents grups tipològics serien de la manera següent: classe A, 52,2%; classe B, 34,0%; i classe C, 13,6%.

Creiem que els percentatges de la classe A encara podrien ser més alts, ja que entre els fragments les formes dels quals no hem pogut reconstruir clarament, abunden significativament els perfils de vasos oberts, classificables com a classe A.

Dins de la classe A, existeix un predomini del grup 1, sobre el grup 5 i el grup 6. Els subgrups representats són els 4.1, 4.2, 5.1a, 5.1b i 5.2b, és a dir, els plats i fonts amb vora diferenciada, recta i girada, els plats i fonts de llavi engrossit, engrossiment simple intern: eixamplat i en forma d'ametla; els d'engrossiment simple extern: arredonit. Segueixen les pautes generals observades en els jaciments característics del III mil·lenni.

Creiem que mereixen uns comentaris més extensos els plats de vora girada i els plats de llavi en forma d'ametla.

JOSEP PASCUAL BENEYTO - AGUSTÍ RIBERA I GOMES

	Prospecció			1		2		3		4		5		6		7		8		9
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Classe A	6	54.5			1	100	5	71.4	7	41.1			3	75					1	50
Grup 1	1	9					2	28.5	5	29.4			2	50						
Grup 2																				
Grup 3																				
Grup 4	1	9			1	100	2	28.5	2	11.7										
4.1							1	14.2												
4.2	1	9			1	100	1	14.2	2	11.7										
Grup 5	4	36.3																		
5.1a	1	9																	1	50
5.1b	1	9																		
5.2a																				
5.2b	2	18.1											1	25						
5.2c																				
5.3a																				
5.3b																				
Classe B	3	27.2	1	100			1	14.2	7	41.1			1	25			1	100	1	50
Grup 6																				
6.1	1	9							1	5.8									1	50
6.2	1	9							6	35.2							1	100		
Grup 7																				
7.1																				
7.2			1	100									1	25						
7.2																				
Grup 8																				
8.1a							1	14.2												
8.1b																				
8.2	1	9																		
Classe C	2	18.1					1	14.2	3	17.6										
Grup 9																				
9.5																				
Grup 13																				
Grup 14																				
14.1a							1	14.2	2	11.7										
14.1b																				
14.2																				
14.3a																				
14.3b																				
Grup 15																				
15.1	1	9																		
15.2																				
15.3																				
15.4																				
15.5	1	9																		
Grup 16																				
16.1								1	5.8											
16.2																				
16.3																				
Classe D																				
Grup 18																				
Grup 19																				
Grup 20																				
20.1																				
20.2																				
20.3																				
Grup 21																				
TOTAL	11	100	1	100	1	100	7	100	17	100			4	100			1	100	2	100

Quadre 5. Ceràmica. Tipus ceràmics.

Els plats de vora girada (4.2)

Estan presents des del Neolític II (Cova Ampla del Montgó, Xàbia). Els primers vasos tenen una vora eixida semblant als plats d'ala plana, tipus característic del Chasse francès i de la Lagozza italiana. Es tracta d'una vora llarga que forma angle quasi recte respecte a la paret o "galbo".

Durant el Neolític IIB, aquesta vora es fa més curta i deixa de tenir angle recte i fer-se obtús; es localitzen a la Macolla (Villena) (Guitart, 1989), l'Ereta del Pedregal (Navarrés), (Bernabeu, 1984, fig. 21), Jovades (Cocentaina) (Bernabeu *et alii*, 1993, quadre 5), Niuet I i II (Bernabeu *et alii*, 1993), les Moreres (Crevillent) (Bernabeu, 1984, fig. 5), (González Prats, 1986: 92), i té el seu major desenvolupament durant l'horitzó campaniforme de transició (Bernabeu, 1984), L'Arenal de la Costa, (Ontinyent), (Bernabeu *et alii*, 1993), las Peñetas (Oriola) (Bernabeu, 1984, fig. 6), el Promontori d'Aigua Dolça i Salada (Elx), (Bernabeu, 1984, fig. 50), Cova del Bolumini, (Alfara) (Bernabeu, 1984, fig. 10), Serrella (Pascual 1993, fig. 11); i perdura fins a l'Edat del Bronze: la Fontanella (Banyeres), Teular de Sant Jaume (Bocairent) (Pascual 1993), el Racó del Grenyó (Pascual Benito, 1988).

Exemple de plat de vora girada, present al Molí Roig, és l'aparegut a l'estructura S2; es tracta d'una gran font (Db: 44 cm), amb possible ansa de cinta, llavi bisellat arrodonit, superfície erosionada exterior i amb restes de brunyit interior i coccio oxidant. Aquest s'ajusta més als vasos de vora girada més moderns, típics del N IIB i de l'HCT, fins i tot de l'Edat del Bronze. Les mateixes característiques tenen els dos vasos classificats com a plats i fonts de vora girada de l'estructura S-4, amb una vora molt curta, així com l'aparegut en les prospeccions (Pascual, 1993, fig. 2,1).

Plats/fonts de llavi engrossit en forma d'ametla (5.1b)

Els vasos d'aquests tipus apareguts al País Valencià són diferents al típics plats i fonts de llavi "almendrado", característics del sud-est peninsular. Vaso d'aquestes característiques els trobem a Casa de Lara amb decoració pentinada (Guitart 1989, fig. 2) (Bernabeu *et alii*, 1989, fig. 2, núm. 2) –aquest és dels que més paregut presenten respecte als plats/fonts amb llavi en forma d'ametla del sud-est peninsular. També en trobem a La Macolla, (Guitart 1989, fig. 4), en el nivell I de l'Ereta del Pedregal, a Niuet I (Bernabeu *et alii*, 1993), a Les Moreres (González Prats, 1986: 92). Sempre es tracta d'un tipus poc nombrós; inexistent a Niuet II, III i IV, a Jovades i a l'Arenal de la Costa. Sembla que cronològicament està present des del NII B1, fins al NII B2, encara que de manera solament testimonial.

La font apareguda a l'estructura S-3, que té un diàmetre de boca de 36,4 cm, llavi engrossit interior, superfície no tractada i coccio oxidant, no s'ajusta exactament a la morfologia dels típics plats i fonts amb llavi en forma d'ametla del sud-est peninsular, però el suau engrossiment

interior ens força a classificar-lo d'aquesta manera. Existeix un altre exemplar de les prospeccions (Pascual Beneyto, 1993, fig. 3, 2).

Tot açò no fa més que caracteritzar una indústria ceràmica força homogènia, tan tècnicament com formal, enquadra dins del N IIB amb elements de l'HCT.

Cal esmentar també que a les estructures S-3 i S-4 han aparegut restes de fang cuit, la majoria informes. Tan sols cal destacar una peça oblonga fragmentada, que presenta quatre perforacions asimètriques i que s'assembla a les típiques peces de teler de l'Edat del Bronze. De semblants n'han aparegut al jaciment de les Moreres (González Prats, 1986) i a Casa de Lara (Soler, 1960), entre d'altres.

Elements d'ornament

Els elements d'ornament són escassos, i alhora amb poca transcendència cronològica; el tipus més abundant és la bracerola de pedra, d'àmplia cronologia, des del Neolític I fins a l'Edat del Bronze (Bernabeu, 1978). També tenim una placa de pedra polida que bé podria ser un penjoll o un fragment de destrat molt fina. Existeixen petits fragments de petxina.

Josep Lluís Pascual en la seua Tesi Doctoral va analitzar els pocs elements d'adornament localitzats durant les excavacions al Molí Roig:

Un cisell sobre diàfisi, utensili robust sobre os gran de remugador, trobat sempre en contextos d'hàbitat des del NI fins a l'HCT. Encara que apareixen en gran nombre als poblats a l'aire lliure del NIIB, com Ereta del Pedregal, Niuet i Jovades (Pascual Benito, 1998).

També un gra de collar cilíndric –*dentalium*–, que és un gra amb poc grau d'elaboració. Es tracta d'un tipus d'àmplia cronologia que va des del NIA, a la cova de l'Or i a la cova de les Cendres, fins a l'HCT (Pascual Benito, 1998).

Una *columbela rústica*, element que trobem durant tot el III mil·lenni, encara que amb menor presència durant l'HCT (Pascual Benito, 1998).

Dos braçals de pedra blanca (calcària-marbre) (Pascual Beneyto, 1993, fig. 4, núm. 16), elements amb un àmplia difusió geogràfica i llarga cronologia des del NI, a Cendres, fins a l'HCT, i arriba clarament fins i tot a l'Edat del Bronze, Muntanya Assolada (Martí, 1983), Cercat de Gaianes (Rubio, 1987, fig. 20), (Pascual Benito, 1998).

Finalment, també es va trobar un braçalet de "pectunculus", no localitzat fins ara en cap jaciment del NIIB, la qual cosa fa que Pascual Benito afirme la possibilitat que la majoria puguin pertànyer a moments finals NI i N IIA, dels quals avui en dia la informació no es gaire abundant (Pascual Benito, 1998). L'any 2003 s'excava per part del MAOVA una sitja al jaciment Montes 1 (Ontinyent), on es recuperà un braçalet semblant (Ribera *et alii*, 2004).

La pedra polida

Teresa Orozco analitza en la seua Tesis Doctoral (Orozco, 1997) dotze peces de pedra polida del jaciment

del Molí Roig, tant de les prospeccions com de l'excavació de 1990. Inclou totes les peces com a pròpies del NIIB.

De les dotze peces, sis són fragments de destrals i aixolles: una és un utensili amb l'extrem en tall i bisell simètric (Orozco, 1997: 188, núm. 156); un utensili amb l'extrem en tall i bisell de tall asimètric (Orozco, 1997: 210, núm. 151); un allisador, peça que almenys té una zona de la superfície amb intens poliment. Tres peces són considerades com ornament, dos de les quals han estat analitzades suficientment, com ja s'ha indicat, en la Tesi Doctoral de Josep Lluís Pascual i Benito: es tracta dels dos braçalets. Per acabar, hi ha una peça que Orozco analitza com la part medial d'un penjoll (Orozco, 1997: 255). Es tracta d'un fragment medial de pedra polida, amb una secció rectangular difícil de catalogar (Pascual Beneyto, 1993, fig. 4, núm. 15).

Els materials sobre els quals estan realitzades aquestes peces són: 5 de diabasa, dues de marbre i una d'amfibolita, sil·limanita, serpentinita, i algunes d'indeterminades, entre les quals hi ha el suposat penjoll. Les zones d'aprovisionament són diverses: en alguns casos no s'ha pogut determinar i en altres provenen de la zona del Vinalopó, Cerro Negro, dels dominis de les Serralades Bètiques i de la zona Nevado-Filábride.

A banda dels materials estudiats per la doctora Orozco, entre els materials de prospecció hi ha: tres utensilis amb l'extrem en tall i bisell simètric i un amb l'extrem en tall i bisell asimètric, un petit fragment de braçolet (Pascual Beneyto, 1993, fig. 4, núm. 17), 26 fragments de parts passives de molins, 12 parts actives de molí, una espècie d'enclusa amb la zona central rebaixada per l'ús.

Entre els materials d'excavació de 1990 que no han estat estudiats, hi ha un utensili amb l'extrem en tall i bisell simètric, quatre fragments de part passiva de molí, tres parts actives de molí, alguns fragments de quarsita i alguns fragments de pedra amb restes de poliment. Curiosament les estructures excavades en 1993 no donaren cap resta de pedra polida.

CLOENDA

Deixem de banda altres consideracions, de moment, conscients de les dificultats que comporta arribar a algunes conclusions amb les dades que tenim, que, com s'ha vist, no són nombroses. Si, com desitgem, en un futur s'excava de nou aquest jaciment, l'augment del volum d'estructures excavades i dels materials segurament ens podran proporcionar una millor idea de l'assentament prehistòric del Molí Roig.

Com es deu haver pogut veure al llarg del text, la primera lectura de les dades que actualment tenim del jaciment, ens du a creure que estem davant de la part subterrània d'un gran poblat del Neolític IIB, encara que, com s'ha dit, existeixen elements materials que poden indicar la perdurabilitat d'aquest jaciment durant el NIIC, o siga durant l'HCT.

BIBLIOGRAFIA

- APARICIO, J.; MARTÍNEZ, J. V.; VIVES, E. i CAMPILLO, D. (1981). *Les arrels de Banyeres*. Dto. H.^a Antigua. Universidad de Valencia. *Serie Arqueología*, 5. València.
- BERNABEU AUBÁN, J. (1978). Los elementos de adorno en el Eneolítico Valenciano. *Saguntum (PLAV)*, 14: 109-126. València.
- BERNABEU AUBÁN, J. (1984). *El vaso campaniforme en el País Valenciano*. Serie de Trabajos Varios del SIP, 80. València.
- BERNABEU AUBÁN, J. (1989). *La tradición cultural de las cerámicas impresas en la zona oriental de la Península Ibérica*. Serie de Trabajos Varios del SIP, 86. València.
- BERNABEU AUBÁN, J. (1994). Origen y consolidación de las sociedades agrícolas en el País Valenciano entre el Neolítico y la Edad del Bronce. *Jornades d'Arqueologia Valenciana*. L'Alfàs.
- BERNABEU, J.; GUITART, I. i PASCUAL, J. LL. (1989). El País Valenciano desde finales del Neolítico a los inicios de la Edad del Bronce. *Archivo de Prehistoria Levantina*, XVIII: 159-160. València.
- BERNABEU AUBÁN, J. (dir.) (1993). *El tercer milenio a.C. en el País Valenciano. Los poblados de Jovades (Cocentaina, Alacant) y Arenal de la Costa y Ontinyent, Valencia*. Universitat de València.
- BERNABEU AUBÁN, J.; PASCUAL BENITO, J. LL.; OROZCO KÖHLER, T.; BADAL GARCÍA, E.; FUMANAL, M.ª P. i GARCÍA PUCHOL, O. (1994). Niuet (L'Alqueria d'Asnar). Poblado del III milenio a.C. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 3: 9-74.
- CENTRE D'ESTUDIS CONTESTANS. (1978). La Mola d'Agres. *Archivo de Prehistoria Levantina*, XV: 99-113. València.
- FLETCHER VALLS, D.; PLA BALLESTER, E. i LLOBREGAT CONESA, E. (1964). *La Ereta del Pedregal (Navarrés, Valencia)*. Excavaciones Arqueológicas en España, 42. Madrid.
- GONZÁLEZ PRATS, A. (1986). El poblado calcolítico de les Moreres en la sierra de Crevillente, Alicante. *El Eneolítico en el País Valenciano*. Coloquio de Alcoi: 89 i ss. Alcoi.
- GUITART, I. (1987). *Neolítico y eneolítico en el Alto Vinalopó*. Tesis de licenciatura. Universitat de València. Inèdita.

- GUIART, I. (1989). El neolític final en el alto Vinalopó (Alicante): Casa Lara y Macolla. *Saguntum (PLAV)*, 22: 67-97. València.
- JUAN CABANILLES, J. (1984). El utillaje neolítico en sílex del litoral mediterráneo peninsular. *Saguntum (PLAV)*, 18: 49-102.
- MARTÍ OLIVER, B. (1977). *Cova de l'Or (Beniarrés, Alicante)*. Serie de Trabajos Varios del SIP, 51. València.
- MARTÍ OLIVER, B. (1981). La Cova Santa de Vallada. *Archivo de Prehistoria Levantina XVI*: 159-196. València.
- MARTÍ OLIVER, B. (1983). *El naixement de l'agricultura al País Valencià*. Universitat de València. València.
- MARTÍ OLIVER, B. i GIL SANCHO, J. (1978). Perlas de aletas y glóbulos del Can Raboser (Carcaixent, Valencia). *Archivo de Prehistoria Levantina*, XV: 47-69. València.
- MARTÍ OLIVER, B.; PASCUAL PÉREZ, V.; GALLART MARTÍ, M. D.; LÓPEZ GARCÍA, P.; PÉREZ RIPOLL, M.; ACUÑA HERNÁNDEZ, J. D. i ROBLES CUENCA, F. (1980). *Cova de l'Or (Beniarrés, Alicante)*. Serie de Trabajos Varios del SIP, 65. València.
- MARTÍN DE LA CRUZ, J. C. (1985). *Papa Uvas I (Aljaraque, Huelva)*. Campañas 1976 a 1979. Excavaciones Arqueológicas en España, 136. Madrid.
- OROZCO KÖHLER, M.ª T. (1997). *Aprovisionamiento e intercambio de materias primas. Estudio del utillaje lítico pulimentado entre el neolítico y la Edad del Bronce*. Tesis Doctoral. Universitat de València.
- PASCUAL BENEYTO, J. (1993). Les capçaleres dels rius Clariano i Vinalopó del Neolític a l'Edat del Bronze. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 2: 109-140. Alcoi.
- PASCUAL BENITO J. LL. (1988). Les coves sepulcral de l'Alberri (Cocentaina, Alacant). El poblament de la Vall mitjana del riu Alcoi durant el III Mil·lenni B.C. *Saguntum (PLAV)*, 21: 109-159. València.
- PASCUAL BENITO J. LL; BERNABEU J. i PASCUAL BENEYTO, J. (1990). La excavación y las dataciones de C14. El III milenio en el País Valenciano. Los poblados de Jovades (Cocentaina, Alacant) y l'Arenal de la Costa (Ontinyent, València). *Saguntum (PLAV)*, 23: 25-46.
- PASCUAL BENITO J. LL. (1998). *Utillaje óseo, adornos e ídolos Neolíticos Valencianos*. Serie de Trabajos Varios del SIP, 95. València.
- RIBERA, A.; BELDA, J. M.; PASCUAL, J. i BARBER, M. (2004). Montés 1: una sitja neolítica en el complex cultural Manuel Sanchis Guarner, Ontinyent. *Almaig, Estudis i Documents*: 183-191. Ontinyent.
- ROS DUEÑAS, A. (1980). El poblado prehistórico de "El Bancalico de los Moros" y "El Rincón", Redován, Alicante. *Revista de Estudios Alicantinos*, 30: 7 y ss.
- RUBIO GOMIS, F. (1987). *Catálogo de materiales y yacimientos de la cultura del Bronce Valenciano*. L'Ull del Moro, 1. Alcoi.
- SOLER J. M. (1960) La Casa de Lara, de Villena (Alicante): poblado de llanura con cerámica cardial. *Saitabi*, vol. XI: 193-200. València.
- SOLER, J. M. (1981). *El Eneolítico en Villena (Alicante)*. Serie Arqueológica, 7. Departamento de Historia Antigua de la Universidad de Valencia.
- TRELIS MARTÍ, J. (1983). Un fragmento de cerámica del Bronce Tardío en la Sima del Pinaret del Mas Nou. Alcoy (Alicante). *Alcoy. Revista de la Fiesta de Moros y Cristianos*: 90-91.

